
DEN NYA ARBETS- MARKNADSPOLITIKEN

AV STAFFAN IVARSSON

Sverige kommer att möta konkurrens från nya lågprisregioner på andra sidan Östersjön. Skall Sverige kunna hävda sig i den konkurrensen i framtiden måste arbetsmarknadspolitiken i större utsträckning inriktas på utbildning i stället för sysselsättning.

Sverige hade under perioden 1945 till 1970 en i stort sett unikt stabil och positiv ekonomisk tillväxt. Därigenom befästes attityderna till arbetsmarknadens strukturer. Det gällde arbetslöshetens omfattning, arbetsmarknadspolitiken inriktning, lönebildningen m m. Trots en sedan dess sämre fungerande ekonomi, har uppfattningen att en naturlig arbetslöshetsnivå är ca två procent varit oförändrad. När borgerliga och socialdemokratiska regeringar utarbetat de senaste decenniernas finanspolitik har den statliga budgetens utgiftssida därför dimensionerats för två procent öppen arbetslöshet och två procent dold i form av arbetsmarknadspolitiska åtgärder som t ex beredskapsarbeten.

STAFFAN IVARSSON är finanspolitisk sekreterare vid moderata samlingspartiets riksdagskansli.

Under de senaste tre åren har Sverige börjat avvika kraftigt från andra liknande OECD-länder. Det gäller främst den ekonomiska tillväxten. 1989 och 1990 var två symptomrika år: tillväxten avtog och stagnationen blev ett faktum samtidigt som inflationen ökade till internationellt sett mycket höga nivåer.

Under socialdemokraternas sista år i regeringen fördubblades arbetslösheten. Aldrig tidigare i modern tid har den ökat så snabbt.

Det visade sig sedan utomordentligt svårt att bromsa den utslagningsprocess som satts igång i svenskt näringsliv. Arbetslösheten har fortsatt att öka kraftigt.

Resultatet har blivit att svensk ekonomi kommit att belastas med allt högre utgifter för arbetsmarknadspolitiska insatser. Efter att ha spenderat 2 procent av BNP till arbetsmarknadspolitiska åtgärder ökade utgifterna under socialdemo-

kraternas sista regeringsår till 4 procent av BNP. Nu har utgifterna skenat iväg ytterligare.

Problemet är trefaldigt: För det första råder en fundamental obalans i de offentliga finanserna. Budgetunderskott och statsskuld skjuter i höjden. För det andra kan vi inte räkna med att tillväxten automatiskt infinner sig som förr. Den ekonomiska tillväxten avtog i Sverige långt tidigare än i omvärlden. Redan 1988, mitt i den internationella högkonjunkturen, började orderingången till svensk industri att vika nedåt. Fundamentala mekanismer i svensk ekonomi hade skadats. För det tredje råder det ett inte uppmärksammat samband mellan arbetsmarknadspolitiken och den ekonomiska tillväxten.

Obalans

Staten spenderar nu 70 miljarder kronor varje år för att "sysselsätta" dem som hamnat utanför den ordinarie arbetsmarknaden. Dessa utgifter kan komma att öka till åtminstone 100 Mdr kronor. Den totala kostnaden (inklusive det skattebortfall som arbetslösheten ger upphov till) uppgår emellertid redan idag till ca 100 miljarder kronor.

Statsbudgeten underbalanseras nu med 200 miljarder kronor per år, eller 14 procent av BNP. De årliga underskotten kan komma att minska långsamt i takt med att ekonomin börjar

växa. Men problemet är att om detta ska ske i den takt som tidigare antagits kommer balans att råda först om ett decennium. Sverige kommer då, givet att vi åter har 2-3 procent årlig tillväxt, att dras med en statsskuld som överstiger 100 procent av BNP.

Det kommer inte att vara möjligt att under det närmaste decenniet väsentligt öka de arbetsmarknadspolitiska satsningarna i kronor räknat. Målsättningen måste istället vara att minska dem, dels genom ökad tillväxt, dels genom att ändra innehållet i arbetsmarknads- och utbildningspolitiken.

Tillväxten inte given

När produktionsfaktorerna arbete och kapital i allt högre utsträckning blir geografiskt rörliga minskar möjligheterna att driva en politik i en region som påtagligt avviker negativt från andra närliggande regioner. Detta innebär nya krav på politiken.

Förenta Staternas arbetsmarknadsminister Robert B Reich menade nyligen att USA offensivt måste möta de nya krav som ställs då företagen börjar agera mer gränslöst. Företagen gör affärer där det är mest lönsamt; deras ägande och produktionsanläggningarna placeras nu rutinmässigt i olika länder, globala nätverk byggs inom och mellan företag. I denna globala värld är det främst väl utbildade arbetare och tjäns-

temän som efterfrågas. Detta ställer enligt Reich ökade krav på amerikanska utbildningsinstitutioner.

Sverige är liksom USA ett industriland där arbetskraften traditionellt varit välutbildad och kompetent. De nya krav som de alltmer internationaliserade företagen ställer gäller inte bara USA och andra OECD-länder, de gäller även Sverige.

Sverige kommer att möta konkurrens från nya lågprisregioner på andra sidan Östersjön. När de baltiska staterna får ordning på sina civila samhällen kommer en ny konkurrens att växa fram. Inte för det svenska företaget, utan för den svenske arbetaren. Företagen har alltid möjlighet att förlägga sammansättningen i dessa regioner. Transporterna ökar visserligen men arbetskraften kostar bara en bråkdel av vad den kostar i Sverige. Det vore ett mindre problem om den svenska arbetskraften hade en avsevärt högre kompetensnivå. Men det är inte alls säkert att det är så.

Samband mellan tillväxt och utbildning

Ett antal utredningar visar nu att Sveriges genomsnittliga utbildningsnivå understiger den som gäller i våra viktigaste konkurrentländer. Utbildningsnivån är alltså lägre än den som skulle behövas för att fortsätta tillverka konkurrens-

kraftiga produkter avsedda för internationella marknader. Under de senaste decennierna har utbildningsstandarden stigit i vår omvärld samtidigt som vårt relativa kostnadsläge successivt försämrats. Trots att företagen nu upplever kraftiga konkurrenskraftsförbättringar fortsätter därför de svenska positionerna att försvagas i utlandet. Vår traditionella bas för välfärden tycks vara på väg att erodera.

Fel utbildningar prioriteras

En rad olika faktorer samverkar. Ekonomen Magnus Henreksson skriver i en rapport "Drivkrafter för kompetensutveckling och tillväxt" (oktober 1992) att det främst är humankapitalets successivt avtagande produktivitet som är det stora problemet för Sverige.

"För att kunna förklara varför den tekniska utvecklingen fortgått i så varierande takt i olika länder – och inte minst varför den blivit så låg i Sverige under de senaste decennierna – är det nödvändigt att fokusera på skillnader i individuella beslut att tillämpa och utveckla ny teknik (nya produktionsmetoder). Både för att kunna tillämpa och utveckla ny teknik krävs kompetens, som i hög grad förvärvas av enskilda individer. Den typ av kompetens som enskilda individer förvärvat brukar kallas humankapital. När det gäller utvecklande och utnyttjande av denna

produktionsfaktor blev betingelserna i Sverige efter hand ogynnsamma.”

Det gick att tidigt se dessa tendenser. Utbildningsindustrin kom successivt under 1970-talet att ställas om från industrirelaterade studier till mer humanistiskt orienterade områden. Eller annorlunda uttryckt: Socionomen blev på 1970-talet intressantare än teknologen.

Samtidigt förvanskades den allmänna bilden av företagandet i media och skolor. Det för välfärden helt avgörande näringsklimatet försämrades dramatiskt under loppet av bara tio år.

Vi står därför nu med flera generationer, som inte är utbildade för att bidra till ekonomisk tillväxt och som inte heller har någon insikt om vad tillväxt kräver.

Vi befinner oss i en brytningstid, där utbildningssystemets svagheter blottats samtidigt som det finns indikationer på att näraliggande regioner kan komma att utgöra faktiska hot mot Sverige som plats för investeringar och produktion. I detta läge måste vi se över hur de statliga resurser som styrs till arbetsmarknadspolitiken kommer till användning. Om vi inriktar politiken på att ”sysselsätta” de 500 000 personer som står utanför den vanliga arbetsmarknaden begår vi två misstag:

1. För det första invagar vi individen i en falsk trygghet. Det är nämligen

inget riktigt arbete som kan bedrivas under en längre tid. Ju längre tid som går desto större är risken att vi tvingas ompröva såväl bidragsnivå som innehållet i ”sysselsättningen”. Samtidigt minskar chanserna att ett liknande arbete som personen hade tidigare ska dyka upp igen på arbetsmarknaden.

2. För det andra kommer, om inget görs åt den genomsnittliga utbildningsnivån, en allt större del av befolkningen att tvingas lämna den ordinarie arbetsmarknaden. Detta kommer att ställa allt högre krav på statsbudgetens utgiftssida. När samtidigt räntebetalningarna tar allt större del av statsbudgetens utgifter i anspråk inser var och en att situationen snart blir ohållbar.

Om Sverige ska kunna vända recession till tillväxt måste vi fundera över inom vilka områden som de svenska komparativa fördelarna finns. Allt tyder på att enklare sammansättning inom verkstadsindustrin är aktiviteter som kan utföras till lägre kostnader i andra länder, medan däremot projektering, design, högteknologisk produktutveckling, forskning m m är områden som bättre passar för Sverige.

Visserligen kan vi egentligen utföra det arbete som sker i lågpriskonkurrerande länder lika bra eller bättre, men kostnadskillnaden går i många fall aldrig att komma förbi. Det betyder i klartext att om den svenske arbetaren ska fortsätta med den typ av produktion som han/hon gjort

tidigare kommer frågan om ersättningsnivåer förr eller senare att aktualiseras.

Geografisk rörlighet för företag är plötsligt en påtaglig realitet. Strejker eller andra protestyttringar kan inte hindra denna process. Tvärtom skulle de påskynda utflyttningen av enklare industriproduktion. Den offensiva politiken bör därför inriktas på att, genom kompetensutveckling, säkerställa svenskarnas roll bland industriländerna i framtiden.

Svensken vill se ökad ekonomisk tillväxt

I anständighetens namn måste varje individ nu informeras om vilka nya krav som framtiden kommer att ställa på oss alla. Om vi vill behålla och kanske rent av utveckla vår välfärd måste de flesta av oss förbättra vår kompetens.

Eftersom 12 procent av arbetskraften står utanför den ordinarie arbetsmarknaden är det rimligt att börja med denna grupp.

Målsättningen måste vara att varje individ ska förbättra sina möjligheter att på egen hand svara för sin egen försörjning i framtiden.

Utgångspunkterna är att:

- Individerna ges möjlighet att i Sverige utbilda sig för framtidens arbetsmarknad.
- Offentligt finansierade arbetsmarknadspolitiska insatser inte ska skapa

snedvridningar på arbetsmarknaden.

- Offentligt finansierade ersättningar till individer inte ska motverka andra syften inom arbetsmarknads- samt den ekonomiska politiken.

Förändringarna av arbetsmarknadspolitiken måste innebära att:

- Beredskapsarbeten som inte leder till individuell kompetensutveckling slopas i framtiden.
- Beredskapsarbeten eller andra sysselsättningskapande åtgärder som innebär att konkurrensen snedvrids i en bransch inom det privata näringslivet successivt slopas.
- Ersättningsreglerna för arbetslösa som studerar inom ordinarie utbildningar harmonieras med de regler som gäller för vanliga studenter.
- Traditionell upphandling av arbetsmarknadsutbildning inriktas mot program inom den privata och konkurrensutsatta sektorn.
- Utbildningsverksamheten expanderar. Lärare lockas hit från utlandet.
- Nya ersättningsregler skapas.

En ny arbetsmarknadspolitik måste börja sända allvarets signaler till medborgaren. Samtidigt måste de offentliga satsningarna leda till att Sveriges konkurrenskraft blir så bra att den räcker för att skapa en välfärd i framtiden som motsvarar våra förväntningar.